

Op Pad met ... Martin Schepers op de bandijk van de Nederrijn tussen Rijswijk en Kesteren

CV Martin Schepers

1985 - 1997 uitvoerder civiele techniek
1999 - 2003 hoofduitvoerder/projectleider
civiel- en cultuurtechniek
2003 - 2012 watersysteembeheerder
Waterschap Rivierenland (WSRL)
2012 - 2018 projectmanager (innovatieve)
dijkversterkingen WSRL
2018 - heden programmamanager dijkverster-
kingen WSRL

2005 projectmanagement Infra,
Bouwacademie Nederland,
Hogeschool Utrecht
2011 master Public Management
(MPM), Universiteit Twente

Maatwerk maakt van de dijk een publieke ruimte

Martin Schepers is programmamanager hoogwaterbescherming bij Waterschap Rivierenland. Het waterschap moet 400 km aan rivierdijken versterken die een risico vormen voor overstroming. Dat vraagt om gericht ingrijpen in het landschap. Mèt draagvlak en door gebruik te maken van lokale kennis. 'De dijk is van ons allemaal' is dan ook sinds enkele jaren de lijfspreuk van het waterschap. Maar hoe gaat dat in de praktijk? Martin Schepers neemt ons mee op een tocht langs de recentelijk versterkte bandijk van de Nederrijn, vanaf het dijkdorpje Rijswijk in Gelderland tot aan Kesteren. Hoe wordt een nieuwe dijk publiek bezit, waar de plaatselijke gemeenschap trots op is?

In het voorafgaande project 'Ruimte voor de Rivier' kreeg tussen 2007 en 2017 het hoge water van de grote rivieren meer ruimte door plaatselijk geulen te graven en het winterbed te verbreden. Natuurontwikkeling en verhoging van de landschappelijke kwaliteit gingen daarmee gelijk op. Maar wie had gedacht dat Nederland helemaal 'af' was na deze omvangrijke operatie, heeft het mis. De berekening van het overstromingsrisico is gewijzigd: voor een stad met een grote economische waarde en bevolkingsdichtheid geldt een hoger risico dan voor een dorp waar weinig mensen wonen.

Het nieuwe hoogwaterbeschermingsprogramma van het waterschap, dat in 2014 van start ging heet 'De dijk is van ons allemaal'. In dit nieuwe programma is waterveiligheid leidend, maar burgerparticipatie kan een waardevolle bijdrage leveren. Innovatieve oplossingen moeten ook voldoen aan de wensen van mensen die er wonen en werken. Waterschapper Schepers kent de wereld van de aannemers en ziet het als zijn taak om de uitvoering te verrijken met lokale kennis. Zijn persoonlijke ontwikkeling, van stratenmaker tot dijkwerker die dagelijks met mensen werkt, weerspiegelt de nieuwe taakopvatting van het waterschap, van technocratisch tot participatief.

Wat levert dat op, bewonersparticipatie?
"Een mooi voorbeeld zien we hier, bij de

verhoogde Rijnbandijk in het dorp Rijswijk. Daar was het waterschap van plan om een hogere ringdijk rondom het dijkdorp aan te leggen, in de uiterwaard. Maar de bewoners wilden helemaal niet afgesloten worden van de rivier, ze wilden in direct contact blijven met de uiterwaard. Een betonnen opzetband van driekwart meter hoogte slingert nu door de bebouwde kom en markeert daarmee de grens tussen de binnendijkse en buitendijkse woningen. De bewoners van de buitendijkse woningen accepteren bewust dat hun huizen af en toe gedeeltelijk onder water staan. Goed luisteren en kijken is het begin van een lokaal verankerd plan. Inmiddels is ge-

bleken dat een open gesprek aan de keukentafel de beste manier is om lokaal maatwerk te leveren en draagvlak te vormen. Met bewoners aan tafel maak je kennis met echte verhalen, diepe emoties en gepaste trots, maar ook met oud zeer. De evacuatie van de Betuwe bij de dreigende overstroming in 1995 staat bijvoorbeeld nog vers in het geheugen, bij de bewoners maar ook bij mij. De emoties lopen hoog op wanneer deze evacuatie ter sprake komt: dat nooit weer! Ik woonde toen in Nijmegen en heb geholpen bij de gedwongen verhuizingen. Die drie nachten met weinig slaap vergeet ik niet snel. Maar ook het 'debacle van Brakel', waarbij een half dijkdorp rond 1970 is

gesloopt om de dijk te verzwaren, roept na bijna vijftig jaar nog steeds heftige emoties op.

Ga je voorbij aan wat er plaatselijk leeft, dan krijgt de dijk niet de best mogelijke inpassing. Participatie met burgers, bedrijven en organisaties op het gebied van

landbouw, natuur en cultuurhistorie is dan ook geen doel op zich is, maar een middel om de betrokkenen vroegtijdig bij de planvorming te betrekken. In overleg met omwonenden valt veel goodwill en draagvlak te winnen, maar ook te verliezen. Natuurlijk leidt dat ook tot afwegen van belangen en ‘polderen’, want waterveiligheid staat

voorop en niet alle wensen en dromen kunnen dan in vervulling gaan. Maar als dijkbouwers kun je niet zonder de cultuur van de streek, de natuur in de omgeving en het aanpalende landschap.”

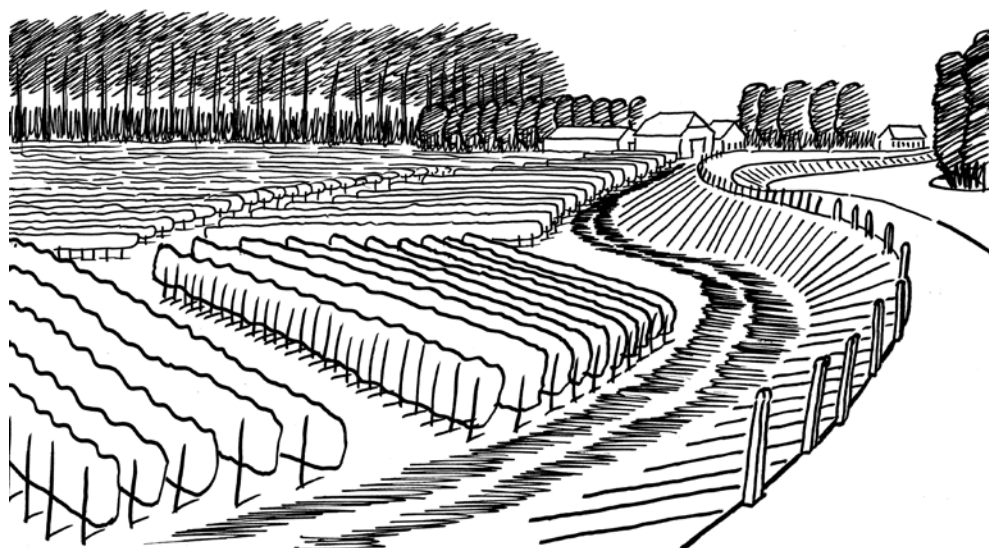
Gastvrije dijkbermen

“Versterkte dijken krijgen een brede voet om tegendruk aan buitendijks water te kunnen geven. Daardoor wordt de berm van deze dijken aanzienlijk breder dan de oude. Die berm moet in verband met de waterveiligheid zoveel mogelijk vrij blijven van obstakels, kabels en leidingen. Het waterschap experimenteert met de uitgifte van de bermen aan aanpalende bewoners en grondgebruikers, zodat er een divers lint door het landschap slingert, dat aansluit op de omgeving.

Grondverwerving voor dijkversterking roept veel emoties op. Het waterschap koopt alleen grond aan als het echt niet

anders kan. Als het mogelijk is geven we de berm na versterking terug aan de gebruikers. Zo gaan die brede bermen zich in de loop van de tijd ook steeds beter voegen naar de omgeving. Bijvoorbeeld wanneer een lokaal initiatief van kruidenrijke bermen langs de dijk wordt gehonoreerd. Aan de Rijndijk bij Lienden bijvoorbeeld werd een deel van de berm teruggegeven aan een fruitteiler, waarbij het jaagpad onderaan de dijk ook als wendakker gebruikt kan worden. Dat scheelt in onderhoudskosten, van zowel de dijkbeheerder als de fruitteiler. De verstandhouding met de omgeving is belangrijk om het beheer van de dijkta-luds te verzekeren, vooral omdat het einde van de dijkversterking voorlopig nog niet in zicht is.

Toch zijn er ook grenzen aan de gastvrijheid op het dijklichaam. Een bewoner aan de dijk wilde bijvoorbeeld warmte uit het grondlichaam winnen en dat wilde hij best zelf doen. Maar daarvoor was een compleet systeem van buizen en leidingen in de berm nodig. Onzorgvuldig aanbrengen zou een ondermijning van de dijk kunnen veroorzaken. Daar zit niemand op te wachten. Verder gun ik iedere aanpalende grondgebruiker zijn leefruimte en zoeken we gezamenlijk naar mogelijkheden in de energietransitie. Zo wordt nu bij Arnhem-Zuid gekeken of zonnepanelen in plaats van stenen gebruikt kunnen worden als dijkbekleding.”

Hoe wordt de ruimtelijke kwaliteit van versterkte dijken gegarandeerd?

“In het project Ruimte voor de Rivier werd waterveiligheid verzekerd door nevengeulen en verbreding van het winterbed, in combinatie met natuurontwikkeling in de uiterwaarden. Het Rijk, de provincies, de gemeenten en de waterschappen waren gezamenlijk aan zet. In het nieuwe hoogwaterbeschermingsprogramma staat waterveiligheid nadrukkelijk voorop met in eerste instantie een sobere en doelmatige dijk. Dat wil echter niet zeggen dat de

natuur en de ‘leesbaarheid’ van het landschap worden verwaarloosd. Van mij hoeven dijken bijvoorbeeld geen steile taluds te hebben met een glad gemaaid grasmat en veekeringen op de kruin. Dat is alleen maar lastig in het beheer. De ervaringen van Ruimte voor de Rivier leren juist dat er ook kwaliteit kan ontstaan door direct mee te koppelen met waterveiligheid. We proberen binnen de kaders van het hoogwaterbeschermingsprogramma zoveel mogelijk plaatselijk maatwerk te realiseren burgers en bedrijven te laten participeren. Boven-

Asselman, B., M. Beltman, P. Drenth, D. van Middendorp & J. Hazeleger, 2018.
25 jaar grensverleggend werk. Dijkversterkingservaringen gebundeld voor de toekomst. Tiel. Waterschap Rivierenland.

dien zit het waterschap helemaal niet te wachten op een 'centrale dijkenpolitie', die projecten van bovenaf goed- of afkeurt. We moeten het zelf doen. Met landschapstafels, waaraan streekkeners en landschapsarchitecten zitten, proberen we de dijk in het landschap integraal aan te pakken. De behoefte aan droge voeten blijft altijd bestaan, maar dat wil niet zeggen dat het landschap wordt opgeofferd aan de hoofddoelstelling van het waterschap."

Onzichtbaar en innovatief: welvorming en 'piping' voorkomen

"Aan de Rijndijk tussen Maurik en Lienden ligt binnendijks een wiel van een vroegere dijkdoorbraak. Dit was een zwakke plek in de dijk. Als de voet van de dijk uit een grasmat of een akker bestaat kun je een ondermijning van de dijk, in de vorm van welvorming of 'piping', goed zien; je ziet dan licht zand met het water naar boven komen. In een wiel blijft dat onzichtbaar en kan de dijk zomaar instorten. Bij het risico van piping zijn ingrijpende maatregelen nodig. Je kunt damwanden in de grond slaan, maar dat is zo prijzig dat we dat proberen te beperken tot de omgeving van dijkdorpen en dijkhuizen.

Wat hebben we dan wel gedaan? Samen met de aannemer hebben we hier een experiment uitgevoerd met zogenaamd 'geotextiel': een sterk membraan dat wel het water maar niet de zandkorrels doorlaat. Door een gordijn van dit materiaal onderaan de voet van de dijk in te graven, blijft het zand in de dijk op zijn plaats en verbetert de stabiliteit. Via monitoring in het dijklichaam meten we de werking van dat geotextiel. Op het maaiveld zie je er niets van, daar is het doodgewone bermbegroeid met gras en kruiden. Wat wil je nog meer?"

JOHAN MEEUS & JOS DEKKER

‘De dijk is van ons allemaal’ tussen Tiel en Waardenburg

Het idee achter ‘De dijk is van ons allemaal’ komt van de vorige dijkgraaf, Roelof Bleker. Hij wilde van dijkversterking een veel rijker maatschappelijk initiatief maken. Die denkwijze, met als kernpunten ruimtelijk ontwerp en participatie, sloot goed aan bij de cultuur van het waterschap.

De verkenning van de dijkversterking tussen Tiel en Waardenburg begon in 2015 met een camper-tour door de wijken langs de dijk. Een journalist interviewde iedereen die dat wilde, 850 personen. Een dijkinspiratietafel, een extern kwaliteitsteam (Q-team) van landschapsarchitecten, vertaalde de ideeën van de geïnterviewden in een kader voor ruimtelijke kwaliteit en adviezen aan het waterschap. Gemeenten hadden er moeite mee dat het

waterschap bewoners direct benaderde. Bleker wilde echter mét bewoners bijzondere plekken maken.

De ideeën die deze tour opleverde zijn samengevat in het boek ‘De dijk is van ons allemaal’ (Bolder, 2015). De meeste ideeën hadden betrekking op natuur en verkeer. Bij natuur ging het om de ontwikkeling van fiets- en wandelpaden in de uiterwaarden. Veel mensen bleken de drukte op de dijk door verschillende verkeersstromen als een probleem te ervaren. Als oplossing droegen zij een fiets- en voetpad aan de rivierkant van de dijk aan. Een belangrijke conclusie was ook dat de bewoners van Neerrijnen en Heesselt om andere oplossingen vroegen dan om dijkverbetering, zoals extra

overloopgebieden, ook in Duitsland, het uitdiepen van de rivier en het weghalen van groen in de uiterwaarden. Ook bleek dat de meeste bewoners van het gebied langs de geplande hoogwatergeul bij Varik-Heesselt tegen deze geul waren, net als een belangrijk deel van de dorpsbewoners.

Niet al deze ideeën worden ook gerealiseerd. Maar de bovengenoemde hoogwatergeul langs Varik-Heesselt is niet opgenomen in de voorkeursvariant die het waterschap onlangs heeft vastgesteld.

Bolder, F., 2015. De dijk is van ons allemaal; herinneringen, verhalen, emoties, ideeën, bewustwording, draagvlak. Waterschap Rivierenland, Tiel.